

A vállalkozók és az adójogszabályok

A gazdaság és a jog egymásra hatásának vizsgálata a 60-as években az Egyesült Államokban került a jogtudomány érdeklődésének középpontjába. Richard Posner¹ „Economic Analysis of Law” című könyvében kifejti, hogy „a jog logikája valójában gazdaságtani”. Az Angliában működő Cento Veljanovski „The Economics of Law” című munkájában a jog hatékonyságát gazdasági szempontokból közelítve vizsgálta. A jog és a közgazdaságtudomány interdiszciplináris közeledése megindult. Ennek egyik elemeként érdemes, sőt szükséges a gazdaság szereplőinek jogszabályhoz való viszonyulását, jogkövető magatartását vizsgálni.

A jogszabályok azon szerepe, hogy létrehozzák és alakítják a gazdasági és társadalmi viszonyokat, minden polgár számára könnyen felismerhető. A jogszabályi változások szoros követe a gazdálkodó szervek számára elsődleges érdek. Még inkább igaz ez a mintegy kétszázézer² főállású egyéni vállalkozóra, amelyek esetében a gazdasági döntéseknek közvetlen egyéni és a családi egzisztenciát alapvetően befolyásoló következményük lehet. Az egyéni vállalkozók primer érdeke a jogkövetés.

szereplőit egy folyton változó jogi háttér koordinálja, és ahol nemegyszer maga a jogszabályi változás, olykor a joghézag az, amely kikényszeríti a vállalkozók lépéseit. Az 1996-os év számos példát hozott erre a magatartásra, a szövetkezeti üzletrészvásárlás, az autóvásárláshoz kapcsolódó lízing és az áfa-változás, vagy éppen a privatizációs részvény-üzletrész körüli gazdasági helyzetre gondoljunk.

A társadalom tagjai érzékelik e diffúz jogszabályi háttér mögötti, bevételcentrikus költségvetési szemléletet. A vállalkozók ezt direkt módon, saját gazdasági helyzetükön érezhetik, és jogkövető attitűdjük ennek következtében negatívan változik. Ahogy erre Szoboszlay és Földes³ rámutat, a vállalkozó szerepe kettős: egyfelől polgárként azonosul az állam céljaival, jogokat gyakorol, másrészt tulajdonosként, gazdasági tevékenységével hasznot realizál. Tulajdonosként a bevétel nagyságának növelésében és a haszon birtoklásában, felhasználásában érdekelt, és nem, vagy alig játszik szerepet a hasznokról való rendelkezésben az, hogy polgárként közvetetten dönthet az állam által fenntartott funkciók finanszírozásáról. Az állam az adójogszabályokon keresztül ezt a viszonyt létrehozza, és fenntartja a kényszerszolidaritás szintjét. Ennek

következtében a vállalkozók a jogi norma mögötti latens társadalmi céllal sem értelmileg, sem érzelmi- leg nem azonosulnak, és megpróbálnak e kényszerszolidaritás alól minden lehetséges eszközzel szabadulni. A legutóbbi évtizedek adójogából számos példa hozható arra, hogy ha az adójogszabályok szigorát enyhítették, feltételezve az adózók önkéntes együttműködését, a jogszabály nem érte el a kitűzött célt – a bevételt. Erre példa lehet az 1986-os településfejlesztési hozzájárulás sorsa, vagy jelenleg a helyi adók kivetésének és behajtásának gyakorlata.

Elmélet és gyakorlat

Ideális és elméleti esetben a piac szereplőinek gazdasági döntéseit, feltételezve a stabil és kiszámítható jogszabályi hátteret, a jogi norma nem, kizárólag csak a piac folyamatai befolyásolják. A gyakorlat azonban az, hogy a jogszabályi változások jelentős hatást gyakorolnak a vállalkozók döntéseire. Különösen fontos ez a döntésbefolyásoló szerep Magyarországon, ahol a piac

¹ Visegrády Antal: Modern jogbölcseleti irányzatok. Pécs, 1995. ÁJK 21–23. old.

² Makara Klára: Egyéni vállalkozók jövedelemminimái. HVG, 1997. január 4.

”
Ha az adójogszabályok szigorát enyhítették, feltételezve az adózók önkéntes együttműködését, a jogszabály nem érte el a kitűzött célt.

◆
Az adójogszabályok kapcsán elmondható, hogy a polgárok jogkövetési szintje meglehetősen alacsony.

³ Földes Gábor: Az adójog határai. Kandidátusi értekezés. Bp. 1988. 145–227. old.

Az adójogszabályok kapcsán elmondható, hogy a polgárok jogkövetési szintje meglehetősen alacsony. Az APEH vizsgálati adatai tanulságosak ebből a szempontból. A Baranya Megyében 1993-ban nyert adatokat az ország egészére is értelmezhetjük.⁴ Az igazgatóság majdnem 11 ezer ellenőrzést végzett, ami a bázisévhez képest 184,4 százalékos növekedést mutatott. Az adóel-

1997-től a pénzügyminiszter irányelvben kötelezi az adóhivatalt, hogy az egyéni vállalkozók adóbevallásánál kiegészítésre szólítsa fel azokat az adózókat, akiknek bevallott jövedelme nem éri el a minisztérium által meghatározott szakmai minimum összegét.

lenőrzések döntő többsége a működő adóalanyok költségvetéssel szembeni kötelezettségének teljesítését célozta. Az ellenőrzések 58 százaléka zárult valamilyen megállapítással, tehát hiba, vagy mulasztás felderítésével. Az ellenőrzések során 1 099 699 E Ft nettó adóhiányt tártak fel. Az adóhiányhoz kapcsolódó szankciók nagy része

– adóbírság: 524 639 E Ft

– késedelmi pótlék: 480 026 E Ft.

Mulasztási bírsággként 28 413 E Ft-ot állapítottak meg. A vállalkozók adómorálját tükrözi az a tény is, hogy az egyik legalapvetőbb adókötelezettségnek, a nyugtaadásnak a megvizsgált adóalanyok 26 százaléka nem tett eleget.

Adózási fegyelem és a tendencia

Még összetettebb a kép, ha figyelembe vesszük azt a tendenciát, amely az önálló tevékenységet végzők adózási fegyelmének javítását a jogszabályok szigorításával próbálja korrigálni. A PM és az APEH országos adatai ugyanis azt mutatták, hogy ebből az adózói körből 1994-ben országosan és összesítve nem érték el a 3,5 Mrd Ft-ot és a főállású vállalkozók nagy része a minimálbér vagy az alatti jövedelmet mutatott ki. Erre válaszul az 1996-os évben a PM kettős adótablát dolgozott ki, de ezzel sem érte el a kívánt célt és ezért 1997-től a pénzügyminiszter irányelvben kötelezi az adóhivatalt, hogy az egyéni vállalkozók adóbevallásánál kiegészítésre szólítsa fel azokat az adózókat, akiknek bevallott jövedelme nem éri el a minisztérium által meghatározott szakmai minimum

⁴ Beszámoló az APEH Baranya Megyei Igazgatóság 1993. évi tevékenységéről.

összegét. Ezzel az eljárással a PM mintegy elismerte azt, hogy az önadózásra épülő magyar rendszert a vállalkozók egy részénél nem lehet fenntartani, és az adóigazgatásban megtalálható legszélsőségesebb eszközökkel, az adóbecsléssel és a bizonyítási teher átfordításával kívánják a vállalkozókat jogkövető magatartásra kényszeríteni.

Erdemes tehát az előbbieken felvázolt konfliktushelyzetet alaposabban megvizsgálni, hiszen a problémák eredőjének sokan magát az adójogi normát tartják.

Adóügy, jog, norma

Az adóügyi jogviszonyt adójogi norma keletkezteti, amely a konkrét egyéni viszonyokat a jogszabályok általános jellegéből következőn absztrakt módon fogalmazza meg úgy, hogy az adóügyi norma a legtöbb esetben konkrét magatartást ír elő. Ez kiegészítve azzal, hogy az adójog kevés számú kivételtől eltekintve feltétlenül kötelező szabályokat ír elő az egyén számára, a választást csak kismértékben teszi lehetővé. Az adózó választási szabadságára példaképpen az 1997-re tervezett egyszázalékos szja-felajánlást említhetem.

Az adójog és az adóhatóság ezen túlmenően korlátozhatják a szerződési szabadságot is, hiszen az adóigazgatásról szóló 1990. évi XCI. tv. 19. §. (7) bek. kimondja; „a szerződést, ügyletet és más cselekményeket valódi tartalmuk szerint minősítheti az APEH”. A vállalkozók számára fontos jogbiztonságot alapvetően befolyásolja a szerződés tartalmának utólagos megítélése, illetve a jelenlegi jogi gyakorlat. Az ehhez kapcsolódó perek nagy száma jelzi ezt; például a lízing megítéléséhez kapcsolódó perek.

Az előbb elmondottaknak megfelelően az adózóknak fokozott figyelemmel kellene tehát eljárniuk az adóügyekben. Az adójogviszony sajátossága az is,

a törvény által meghatározott aktívumok és passzívumok érvényesítése után csak egyetlen helyes, a törvény szövegének és szellemének megfelelő adótétel, adóbevallás tehető. Ez azt jelenti, hogy a vállalkozó számára nem elég az adónormák többé-kevésbé pontos ismerete, hanem teljes körű, összefüggő és pontos tudásra van szükség. Az adóhatóság az összes adókötelezettség egyidejű és együttes érvényesülését vizsgálja. Bármelyik részkötelezettség (nyilvántartás, bevallás, adóelőleg-fizetés stb.) megszegése joghátrányt vonhat maga után, és az összes többi kötelezettség érvényesülését, azaz a teljes adóbevallás pontosságát kérdőjelezi meg. Példaként említhető az, ha a nyilvántartási fegyelmet a vállalkozó megszegi, az adókötelezettségét sem teljesítheti hibátlanul, hiszen a megszerzett és bevallott jövedelem nagysága is megkérdőjelezhető.

Az elmondottakhoz képest az általános vállalkozói jogismeret szintje meglehetősen alacsony. Ezzel kap-

csolatban az első kérdés az, hogy az adóhivatal mennyiben segíti a vállalkozók jogkövetésének kialakulását és mennyiben tesz eleget az adóigazgatásról szóló törvényben előírt tájékoztatási és ismertetési kötelezettségének. Realitásként megfogalmazható, hogy a hatóság működési feltételei következtében nem képes e kötelezettségének eleget tenni. Ha a több millió adózó az adózás egészéről alapos információt kívánna szerezni, a hatóság működését megbénítaná. Ehhez kapcsolódóan probléma az is, hogy az adóhatóság dolgozói sem egységesen alkalmazzák a jogszabályokat. (Lásd: Legf. Bír. Pf. 1. 21. 287/1992. a téves tájékoztatásáról.)⁵ Összegezve tehát: az adóhatóság csak az esetileg felmerülő kérdésekre képes tájékoztatást adni. Kiemelném viszont azt, hogy 1996. január 1-jétől lehetőség van a nagyobb jogügyletek előtt az adóhatóság előzetes állásfoglalásának kikérésére, azaz a Ruling alkalmazására.⁶

Könnyebb helyzet?

Ha az egyéni vállalkozó a személyi jövedelemadó alá tartozik, a helyzete annyiban könnyebb, hogy a hatóság kitöltési útmutatóval segíti az adóbevallás elkészítését. Ez az útmutató bár törekszik a közérthetőségre, de az APEH szempontjából érthető módon tájékoztatása nem teljes körű, az adókedvezmények egyes részét nem, vagy csak utalásszerűen mutatja be, hiszen az APEH-nek nem célja az összes kedvezmény részletes ismertetésével az adóbevétel csökkentése. Probléma lehet még az is, hogy az adózó nem kap felvilágosítást a kötelezettségek teljes köréről, példaképpen az ingatlan értékesítéséhez kapcsolódó jogterületet említeném.

A vállalkozók jelentős része – felismerve az adózási ismeretek fontosságát – adótanácsadó-könyvelő segítségét veszi igénybe. Ezek a közvetítők azonban szintén vállalkozók, bevételorientáltan végzik tevékenységüket. Ez sok esetben azt jelenti, hogy a megbízó érdekében elsősorban az adójogi normák kikapuit, illetve a joghézagokat keresik. Mentalitásuk központjában a megbízó elvárásainak megfelelően a minimális adófizetési kötelezettség áll. Ezt támasztja alá az a tény is, hogy a közismerten alacsony vállalkozói jövedelmek mögött is adószakemberek munkája áll. Ez a tendencia a költségvetés számára nem kívánatos, és egyrészt a jogszabályok folyamatos változtatását vonja maga után, másrészt folyamatos pereket keletkeztet (szövetkezeti üzletrész, vásárlás). Az

„
A média olyan vállalkozói
modellt közvetít, amelyben
az adócsalás
bocsánatos bűnnek számít,
kézikönyvek és újságok
sora kínál adótrükköket
a legalitás határán
egyensúlyozva.
„

adótanácsadók e magatartása arra vezethető vissza, hogy a jogszabályok az ilyen típusú közreműködést lehetővé teszik, nem szankcionálják, a biztosítási rendszer és a joghézagok nem teszik lehetővé a felelősségrevonást. Az adóbevallásért alapvetően az adózó vállalja a felelősséget.

A környezet szerepe

Az eddig elmondottakon túl a vállalkozók jogkövető magatartását alapvetően befolyásolja a társadalmi környezet hatása is. Viselkedésüket⁷, ahogy ezt Sajó megállapítja, „a jogi ismeretek eltérő foka mellett a társadalmi és személyes jogi tapasztalatok is befolyásolják”. Tamás András szerint „a jogi fogalmak és jogszabályok tartalmának ismerete a jogtudat szempontjából differens, de nem kizárólagos”. Jelentős hatást fejt ki az egyén gondolkodására a társadalmi makrokörnyezet is. Ennek legjelentősebb alakítója a média; amely olyan vállalkozói modellt közvetít, amelyben az adócsalás bocsánatos bűnnek számít, a siker kulcsa lehet. A médiák sorozatosan fölhívják a figyelmet azokra a lehetőségekre, amelyek révén elérhető az adóminimalizálás, kézikönyvek és újságok sora kínál adótrükköket a legalitás határán egyensúlyozva. Ennek következtében az adózók jelentős részének nincsenek pontos ismeretei az adójogszabályokról, de az adócsökkentési lehetőségeket pontosan ismerik, hiszen ezek már az adóévet megelőzően a jogszabály tervezetének készítésekor közszájon forognak. Az adózók már az adóévet megelőzően ismerik a kiskapukat és az adókikerülés eszközeit, még mielőtt a törvényt módosítás ténylegesen hatályba lépne.⁸

A vállalkozó azt tapasztalja, hogy a gazdasági bűncselekmények felderítése alacsony fokú, az adóbűncselekmények elkövetésének kockázata alacsony, a sorozatos bankcsődök, privatizációs visszaélések a társadalom egészének erkölcsi, jogi erózióját sugallják.

Fel kell tenni tehát a kérdést, mi lehet a megoldás a jogkövető magatartás erősítésére. Úgy gondolom, ennek négy alapvető feltétele határozható meg:

● Alapvető fontosságú, hogy az adónorma elérje a célzott társadalmi réteget, de ezen túlmenően a megismerést valamilyen fokon kötelezővé kell tenni. Ez azt jelenthetné, hogy egy tanulási, felkészülési folyamatot kellene beiktatni azelőtt, mielőtt valaki automatikusan vállalkozóvá vállalhata. Ezt szervezhetnék a kamarák, és a vállalkozók úgy éreznék, hogy a

⁵ Adójogszabályok 1996. 11. old.

⁶ Földes Gábor: Ruling. Adó

⁷ Sajó András: Jogkövetés és társadalmi magatartás. Akadémiai Kiadó, Bp. 1980. 271–273. old.

⁸ Sajó András: Látszat és valóság a jogban. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Bp. 1986. 77–78. és 284–288. old.

kötelező belépési kényszer és tagdíj ellenében valamilyen szolgáltatást is kapnak. Ezt a megoldást alternatívaként a fizetett szakértő alkalmazása helyettesíthetné, de úgy, hogy e közvetítő szakértő réteget folyamatosan minősítsék és továbbképezzék.

● A jogszabályi háttér stabil, kiszámítható és egyértelmű legyen. Szükséges lehet a rétegspecifikus normák kidolgozása, illetve kódex-szerű adójogi norma kibocsátása. Az egyes adóterületek komplexen, az APEH által kidolgozott irányelvekkel és magyarázatokkal bővítte jelennének meg. A jogi nyelvet az alkalmazók számára érthetővé kell tenni.

● Az APEH aktívabb fellépésére van szükség. Egyrészt a tájékoztatásban mint ügyfélközpontú szerv lépjen fel, másrészt növelje a vizsgálati-ellenőrzési munka

hatékonyágát. Tevékenységével azt kell elérnie, hogy lehetőleg jelezze a hiányos számonkérést, mégpedig nem a szankciók súlyosbításával, hanem a rendelkezésre álló jogi eszközök következetes alkalmazásával.

● Utolsóként marad a legfontosabb: az általános adóteher csökkentése egy harmonizált adórendszeren belül, hiszen a jelenlegi elvonási szint kényszeríti a polgárt az illegális eszközök alkalmazására.

Végső összegzésként azt lehet megállapítani a vállalkozó és az adójogi normák viszonyrendszeréről, hogy ebben a kapcsolatban az aktív és irányító szerep az államé, és nem immanens része a társadalomnak a szolidaritás és a jogkövetés jelenlegi alacsony szintje.

*Szerzőnk egyetemi tanársegéd,
JPTE*

BÉRCZINÉ DR. JUHOS JÚLIA

Piackutatás a gyakorlatban

– Kézikönyv. CO-NEX Könyvkiadó Kft. Budapest, 1996. 236 oldal –

A magyar gazdaság piactudatosságá váló átalakulása egyre inkább megköveteli a szakemberektől, vállalkozóktól, hogy megismerjék a piacot, elemezzék a fogyasztói igényeket, elvárásokat, a konkurencia tevékenységét. Ma már alapvető igény, hogy piaci döntéseik jól megalapozottak legyenek.

Az információk megszerzését szolgáló marketing- és piackutatás módszertana és gyakorlata hazánkban a 90-es években komoly fejlődésnek indult, sőt, a nyugat-európai és amerikai szinttel azonos rangra emelkedett.

A kutatás fejlődésével azonban nem tartott lépést azon kiadványok megjelentetése, amelyek a módszertani, de főként a gyakorlati információk elsajátítását segítik. E hiányosság pótlására készült ez a kézikönyv, amely főleg a gyakorlati munkát támogatja.

A könyv arra vállalkozik – amint azt a szerző írja –, hogy elméleti ismeretekre alapozva gyakorlati útmutatót adjon arra, hogy

- mi célból,
- hogyan gyűjtse,
- kiktől szerezze be,
- hogyan igényelje,
- hogyan ellenőrizze,
- hogyan dolgozza fel,
- hogyan rendszerezze,
- hogyan tárolja és használja fel

az információkat, amelyek a rövid, közép-, valamint a hosszú távú döntésekhez szükségesek.

A mű első fejezete a piac- és marketingkutatás alapfogalmait foglalja össze. A kutatási cél meghatározása, a kutatási terv készítése során a kiindulástól kezdve döntéseket kell hozni, ezeket ellenőrizni, majd megvalósítani.

A piackutatás folyamatának bemutatása során – amely a mű második része – a szerző végigveszi a teendőket, ezek sorrendiségét, hozzáépítve az ezek mellé tartozó döntések tárát, valamint a döntéseket megkönnyítő, ezeket segítő módszereket és megoldásokat is.

A piackutatás folyamatának öt alapvető lépése

- a probléma megfogalmazása, pontosítása,
- a kutatási terv elkészítése,
- az adatok megszerzése, összegyűjtése,
- az adatok ellenőrzése, kiegészítése, elemzése, értékelése,
- a végső (összegző) megállapítások megfogalmazása, visszatérve a kiinduló problémára, megoldások, javaslatok bemutatása (prognózis) – ha szükséges – tanulmány formájában.

A harmadik fejezet a piackutatás felhasználási területeit mutatja be. Ezek a következők:

● a piaci helyzet vizsgálata, a vállalat, vállalkozás, a termékek és szolgáltatások piaci helyzetének elemzése, a verseny- és konkurencia-analízis,

- a keresletkutatás, keresletelemzés,
- a vevőkör-analízis, a fogyasztói magatartás kutatása,
- kínálatkutatás,
- az új termék, cég, szolgáltatás bevezetését megelőző vizsgálatok,
- a beszerzés kutatása,
- a kommunikáció- és reklámkutatás.

Az elmélet, a módszertan egybefoglalása után a szerző négy esettanulmányt nyújt át az olvasónak.

A könyv igen hasznos fejezete az ötödik, amely a gyakorlati információkat foglalja össze, azaz azt, hogy honnan szerezhetünk információkat, adatokat, hol található meg a piackutatás alapvető könyvei, publikációi, valamint felsorolja, egy-két szóval ismerteti a nagyobb magyarországi piac- és közvélemény-kutató cégeket, intézményeket.

A művet a gyakorlati munkában jól hasznosítható irodalomjegyzék zárja.

A gondos összeállítás nemcsak a gyakorlati szakemberek számára forgatható kézikönyv, hanem alkalmas lehet arra is, hogy bármilyen szintű – közép- vagy felsőfokú – oktatás keretében ajánlottként, tankönyvként hasznosuljon.

■ Baczoniné